

Валентин Володимирович МЕЛЬНИК,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри правового забезпечення

господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ТА ЮРИДИЧНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ ТРУДОВИХ СПОРІВ У СУДІ

Оскільки розгляд трудового спору у судовому порядку носить позовний характер, то відповідно основними учасниками судового процесу під час розгляду трудових спорів у суді є сторони спору (справи) та треті особи. Разом із тим, справедливим буде відзначити, що кожен учасник відповідних правовідносин наділений специфічним правовим статусом, який визначає його місце у цих правових відносинах.

Правовий статус учасників судового процесу під час розгляду трудових спорів у суді слід розуміти як визначене нормами чинного законодавства України правове положення учасників процесу по відношенню одне до одного, яке в свою чергу визначається сукупністю суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, якими наділяються учасники трудового спору при його розв'язанні у судовому порядку. Крім того, окремо варто виділити такий елемент правового статусу, як юридична відповідальність. Із зазначеного вище слідує, що ключовими елементами правового статусу учасників судового процесу під час розгляду трудових спорів у суді є їх суб'єктивні права та юридичні обов'язки

На думку М. Г. Матузова, суб'єктивне право – це створювана й гарантована державою через норми об'єктивного права особлива юридична можливість діяти, що дозволяє суб'єктові (як носієві цієї можливості) поводити себе певним чином, вимагати відповідної поведінки від інших, користуватися певним соціальним благом, звертатися при необхідності до компетентних органів держави за захистом для задоволення особистих інтересів і потреб, що не суперечать суспільним [1, с. 145]. Суб'єктивне право, зазначають Ю. А. Ведерников та А. В. Папірна, – це передбачена нормами права міра можливої поведінки учасника правовідносин. Іншими словами, це міра поведінки, що належить уповноваженій особі для задоволення її інтересів та потреб і яка забезпечується відповідними юридичними обов'язками інших (зобов'язаних) осіб [2]. Ключовими ознаками суб'єктивного права, на слушну думку науковців, є: можливість певної поведінки; можливість, яка належить лише уповноваженому суб'єкту, яка надається для задоволення інтересів уповноваженої особи; наявне у правовідносинах; є мірою можливої поведінки, порушення якої вважається зловживанням правом; існує лише відповідно до юридичних обов'язків; встановлюється нормами права; забезпечується (гарантується) державою [2].

Таким чином, під суб'єктивними права учасників судового процесу під час розгляду трудових спорів у суді необхідно розуміти міру можливої поведінки учасників відповідних правовідносин, яка передбачає можливість вчинення певних процесуальних дій, які визначені чинним законодавством України. Такі права у юридичній літературі також прийнято називати процесуальними, адже особа може скористуватись ними лише у певних правовідносинах, а саме при розгляді справи у суді. Варто відмітити, що незважаючи на те, що законодавець визначив, що при розгляді справи сторони мають рівні права, однак при цьому рівність не означає, що позивач та відповідач можуть однаковим чином ці права використовувати. А від так, в даному випадку рівноправність сторін означає рівні можливості використовувати процесуальні засоби захисту.

Процесуальні права та обов'язки сторін-учасників судового процесу під час розгляду трудових спорів, передбачені в багатьох нормах Цивільного процесуального кодексу України, і вони досить різноманітні. У залежності від змісту їх поділяють на: права, пов'язані із самостійним вирішенням обсягу захисту своїх прав та інтересів; права, пов'язані з використанням засобів захисту; права сторін на можливість добиватися перевірки законності та обґрунтованості судового рішення, і права, пов'язані з примусовим виконанням рішень. Також за змістом їх поділяють на: права, реалізація яких впливає на динаміку цивільного судочинства; права на участь в судовому розгляді; права, що забезпечують судовий захист в широкому значенні. Але, як слушно зазначає М. М. Ясинок, дати будь-яку універсальну класифікацію процесуальних прав сторін, яка б зумовлювала весь їх обсяг, або дати їх повний перелік достатньо складно [2]. У статті 43 ЦПК законодавець визначив перелік прав, якими володіють учасники судового процесу. Такими правами є [4]: 1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; 2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; 3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; 4) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; 5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; 6) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами [4].

Хоча законодавець і визначив рівні права учасників судового процесу під час розгляду трудових спорів, втім існують і деякі відмінності. Так, позивач має право: шляхом подання письмової заяви змінити предмет або підставу

позову; протягом усього часу розгляду справи збільшити або зменшити розмір позовних вимог (але не може змінити підставу або предмет позову протягом усього часу розгляду справи), відмовитися від позову; у будь-який момент відмовитися від позову. В свою чергу відповідач має право: пред'явити зустрічний позов тільки до початку розгляду судом справи по суті; визнати позов повністю або частково; заперечити вимоги позивача, однак ці заперечення повинні бути обґрунтованими; до або під час попереднього судового засідання пред'явити до позивача зустрічний позов.

Отже, із всього зазначеного вище слідує, що сторони трудового спору, що розглядається у судовому порядку, наділені широким колом прав, якими вони можуть користуватись при захисті своїх прав та інтересів. А тому, від того, наскільки особа вміє правильно користуватись своїми права під час судового розгляду трудового спору, напругу залежить його подальше вирішення. Зазначене пов'язано із тим, що характерною особливістю досліджуваного судового процесу є те, що сторони мають право самостійно розпоряджатися своїми правами. А відтак, можна говорити про те, що перш ніж подавати заяву до суду позивач (яким може бути працівник, роботодавець, тощо) повинен проконсультуватись у фахівця, або, що є найбільш ефективним, скористуватись послугами професіоналів. Суб'єктивні права існують у відповідності до юридичних обов'язків, а їх порушення тягне за собою настання юридичної відповідальності.

Так, на думку Т. В. Кашанина юридичний обов'язок – це міра необхідної або належної поведінки. Обов'язок логічно відповідає суб'єктивному праву, на нього спрямований і здійснюється в інтересах уповноваженого (індивіда, організації, держави в цілому). Без відповідного обов'язку суб'єктивне право перетворилося б на фікцію. Правник наголошує, що обов'язок визначається як належна поведінка тому, то від виконання її не можна відмовитися, тоді як суб'єктивним правом можна і не скористатися [5, с. 91–92]. Ю. А. Ведерников та А. В. Папірна доводять, що юридичний обов'язок – це передбачена нормами права міра необхідної поведінки учасника правовідносин. Іншими словами, це міра належної поведінки зобов'язаної сторони в інтересах уповноваженої особи. Ознаки юридичного обов'язку: необхідність певної поведінки; обов'язок, покладений лише на зобов'язану особу; покладається з метою задоволення інтересів уповноваженої особи; існує лише у правовідносинах; є мірою необхідної поведінки; існує тільки відповідно до суб'єктивного права; встановлюється нормами права; забезпечується (гарантується) державою [2].

Узагальнюючи наведені вище точки зору науковців, вважаємо, що під юридичним обов'язком, як елементом правового статусу учасників трудового спору що розглядається у судовому порядку, слід розуміти визначену законом міру необхідної поведінки, а також дії які має вчинити учасник процесу при розгляді відповідної справи, та виконання яких від нього можуть вимагати інші учасники спору. Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України, основними учасників судового процесу під час розгляду трудових спорів у суді є [4]: 1) виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; 2) сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; 3) з'являтися в судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; 4) подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази; 5) надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні; 6) виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки; 7) виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом [4].

Висновок. Таким чином, учасники судового процесу під час розгляду трудових спорів у суді наділені широким колом обов'язків, виконання яких сприятиме швидкому та якісному вирішенню трудового спору у судовому порядку. В свою чергу невиконання та/або неналежне виконання обов'язків тягне за собою настання юридичної відповідальності, яка як елемент правового статусу учасників судового процесу під час розгляду трудових спорів у суді представляє собою можливість настання для них негативних наслідків у разі: по-перше, порушення прав одними учасниками трудового спору, що розглядається у судовому порядку, іншими; по-друге, не виконання та/або неналежне виконання своїх процесуальних обов'язків. Існування юридичної відповідальності сприяє дотриманню режим законності під час розгляду трудового спору у судовому порядку. Отже, у разі порушення норм цивільного судочинства, до порушників можуть бути застосовані заходи кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Матузов Н. И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1972. 294 с.
2. Ведерников Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 333 с.
3. Ясинок М. М. Цивільний процес України : підручник / за заг. ред. М. М. Ясинка. Київ : Алерта, 2014. 744 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv> (дата звернення: 20.10.2019).
5. Кашанина Т. В., Катанин А. В. Основы российского права : учеб. для вузов. 2-е изд., изм. и доп. М. : Норма, 2001. 800 с.

Одержано 31.10.2019